

S A Y I 8 • 2 0 0 2

İslâm
Araştırmaları
Dergisi

TURKISH JOURNAL OF ISLAMIC STUDIES

 İSAM
TÜRKİYE DİYANET VAKFI
İSLÂM ARAŞTIRMALARI MERKEZİ

Felsefi ve Deneysel Dayanaklarla Ölüm Sonrası Yaşam

Metin Yasa

Ankara Okulu Yayınları, Ankara 2001, 191 sayfa.

Yazar bu eserde, din felsefesinin konularından biri olan ölüm sonrası yaşam hakkında toplu bir bilgi vermeye çalışmıştır. Eserin amacını da, "sadece, ölüm sonrası bireysel ruhun kimliğini yitirmeden, varlığını sürdürdüğünü öngören bir ölümden sonra hayat anlayışının felsefi ve deneysel dayanaklarını ortaya koymak" (s. 25) olarak belirtmiştir. Kısa bir giriş, üç bölüm ve sonuç kısmından oluşan eserin giriş kısmında ölümden sonra hayat inancı genel olarak ele alınmakta ve farklı bedenlerle yeniden dirilişi bir inanç ilkesi olarak kabul eden dinleri, Hint kökenli ya da karma kuralını kabul eden yani kişisel kimliğin ortadan kalktığı inançlar ile İslâm, Hıristiyanlık ve Yahudilikte olduğu gibi kişisel kimliği koruyan, insanlar arası mutlak adaleti ontolojik bir tabakalaşmanın varolduğu ebedi bir hayatı, kabul edenler diye iki kategoriye ayırmaktadır (s. 12-13).

Yazar, birinci bölümde *ölümden sonra yokluk* alt başlığında materialist görüşe itiraz olarak epifenemonolojik iddialara karşı çıkmakta ve devamında bilim adamlarının insanları bileşenlerine ayırarak bir açıklama getirmeye çalıştıklarını fakat bunda başarılı olamadıklarını ve dolayısıyla bedenden bağımsız bir ruha inanan birinin elinde olan dayanakların olaya bilimsel açıdan yaklaşan birinin elindeki dayanaklardan daha az olmadığını (s. 40) belirtmektedir. *Ölümden sonra hayat* alt başlığında ise yazar insana bu dünyada tek hayat vaat eden ilahi dinlerin, beden yeniden dirilişi inancına bu denli önem vermelerinin gerisinde yatan tek gerçeğin bu yol ile, kişisel kimliğin ve bunun yanında bilme durumlarının olduğu gibi korunmasının garantilenmesi olduğunu söyler (s. 57).

İkinci-bölüm olan *ölümden sonra hayat inancının felsefi dayanaklarında* konu *metafizik* ve *ahlaki* dayanak olmak üzere iki alt başlıkta incelenmiştir. *Metafizik dayanak* alt başlığında, ölümden sonra hayat inancının beraberinde bazı güçlükleri de getirdiği bunlardan birinin ölüm deneyiminin son derece gizemli olması bir diğeri ise Tanrının özellikle ruh, ölüm ve ötesine ilişkin konularda ayrıntılı veya aydınlatıcı bilgi vermemesi ve dolayısıyla insanların bu konuda tatmin olmayışları (s. 57) olarak belirtilmiştir. Devamında da ölümden sonra hayatın metafizik ya da ontolojik kanıtının biri ruhun basit ve spiritüel bir tez olduğu diğeri ise ruhun bozulmayışı olmak üzere bütünüyle birbirine bağımlı iki ayrı basamağının olduğuna değinilmiş (s. 73) dolayısıyla bu da ruhun maddesel veya beynin bir fonksiyonu ya da sinirsel süreçlerin bir yönü olmadığını

gösterdiğini belirtmiştir. *Ahlaki dayanak* alt başlığında ise yazar, ahlak ile ölümden sonra hayat arasında bir ilişkinin olup olmadığını araştırır ve ahlakın soyut versiyonuna ilişkin önermelerle ölümden sonra hayatın varlığı arasında varolduğu iddia edilen zorunlu/analitik bir bağın değil, bilakis sentetik bir bağın olduğunu ileri sürer. Bütünüyle yaşanan gerçeklerden hareket eden ahlaki dayanağın somut versiyonunda ise vicdan eğitimiyle doğru olan yapılırken, yanlış olandan kaçınılır yani herkesin kendi vicdanını, Tanrıya karşı sorumluluk duygusuyla hareket edecek şekilde eğitmenin mümkün olduğunu ve bunun aynı zamanda pek çok iyiliğin kaynağı ve kötülüğün de engeli olacağını (s. 121) belirtmiştir.

Yazar kitabın üçüncü ve son bölümünde konuya *parapsikolojik fenomenler ve yakın -ölüm- deneyimi* olmak üzere iki alt bölümde ele alır. Yazara göre ruhun ya da bilincin mutlak anlamda bedene bağımlı olmadığı konusunda, üzerinde durulması gereken en önemli parapsikolojik fenomen, telepati, prekognisyon ve rüya gibi fenomenleri kapsamına alan duyu-dışı idrak ya da kısa ifadesiyle DDI'dir (s.118). DDI bir kimsenin felaketin eşğinde ya da içinde olan yakınının düşünce ve heyecanlarını eş zamanlı olarak aynı ya da benzer bir yoğunlukta hissetmesi demektir (s. 123). Yazar, ayrıca bizi ruhun bedenden ayrılabilirdiği sonucuna ileten paranormal bir fenomen olan yakın ölüm-deneyimi yani kısaca YÖD'lerin, ruhun ölümsüz olduğu ve ölümden sonra bir hayatın varolması gerektiği görüşünün temel bir dayanağı olabileceğini belirtir. Fakat, böyle deneyimden ölümden sonra hayat olduğu görüşüne varılabilir mi? Zira, YÖD gerek teist gerekse ateistler tarafından kabul edilmektedir ama olaya farklı yaklaşmaktadırlar. Mesela ateist S. Blackmore YÖD'ü yaşadığını ama teistlerden farklı bir sonuca ulaştığını belirtmektedir. Her şeyden önce YÖD sübjektif bir karakterdedir. Fakat yazarıımız olayın pek çok kişinin yaşadığını ve bu insanların anlattıklarının birbirine çok yakın ifadeler olduğuna değinerek bu itirazın geçersiz olduğunu belirtmektedir (s. 144). YÖD'lere yapılan bir diğer itirazda bunların bağlayıcı değer taşımayan, dinsel ya da zihinsel mitler olduğu ve varolma anlamında bir gerçeklikleri olmadığı ve bunların hayal ürünü olup yalnızca zihinde var oldukları şeklindedir. Yazar bu itiraza da, herkesin aynı hayali göremeyeceği ve bu deneyimi geçirenlerin hepsinin aynı noktada birleştiklerini söyleyerek karşı çıkmaktadır.

YÖD'lere karşı ileri sürülen güçlü bir itirazda bu deneyimlerin şizofrenik bir rahatsızlık olduğudur. Yazar buna karşı YÖD geçirenlerin de şizofrenler gibi sesler duydukları ama bu seslerin şizofrenlerin duydukları seslerden farklı olarak tutarlı sözlerden oluştuğunu, yine şizofrenler gibi YÖD

yaşayanlarda ışıklı varlıklar vs. gördüklerini ama kendilerinin Napolyon veya Tanrı olduklarını düşünmediklerini, dolayısıyla şizofrenlerle YÖD geçirenler arasındaki benzerliğin yüzeysel olduğunu ve bireysel olaylar ele alındığında bunun hemen ortadan kalkacağını belirtmektedir (s. 155).

Yazar son olarak bu fenomenleri ölümden sonra hayat inancını aydınlatan, ölümden sonra yokluk imajını değiştiren bir güç olarak görülmesi, paranormal fenomenleri ölümden sonra hayat konusunu bir dereceye kadar a posteriori olarak aydınlatığı görüşündedir.

Başta da belirttiğimiz gibi eser, din felsefesinin konularında biri olan ölüm sonrası yaşam konusunu ele almakta ve felsefi ve deneysel dayanaklarıyla inceleyerek Türkiye'deki bu konuda yazılan en geniş çalışma olma özelliğini taşımaktadır. Fakat, buna rağmen eser bazı yönlerden eksiktir. Öncelikle, eser, üslup açısından akıcı olmaktan ziyade sıkıcı bir niteliğe sahiptir. Bunda konunun mahiyeti yanında kullanılan bazı kavramların Türkçe karşılığının yeterince aranmadan kullanılması, yapılan alıntuların yerleştirilirken ifadelerin bozulması, bir konu anlatılırken farklı farklı meselelere geçilmesi, ara cümlelerin bolca kullanılması etkili olmuştur. Değinilmesi gereken bir diğer husus da yazarın ifadelerinin açık olmayışıdır: şöyle ki, yazar alıntı yaptığı görüşleri/düşünceleri, kabul mü yoksa ret mi ediyor? bu açık değildir. Bu da okuyucuyu tereddütte bırakmaktadır.

Eserde ayrıca konular oldukça kısa geçildiğinden, doyurucu olmamıştır. Mesela *felsefi dayanaklarda*, ölüm sonrası hayat konusunda söz söyleyen İbn-i Sina, René Descartes, Martin Heidegger gibi filozoflarla, ölüm sonrası hayat hakkında felsefenin söz söyleyemeyeceğini belirten Gazzali, David Hume, Jacques Maritain gibi filozofların görüşlerine yer verilmemiş bu da konunun bütünlüğünün ortaya çıkmasını engellemiştir. Din felsefesi açısından tartışmalı olan bu konudaki görüşler özet olarak da olsa ortaya konulmalıydı. Aynı şeyleri eserin son bölümü olan *ölüm sonrası yaşamın deneysel dayanaklarının* incelendiği bölüm için de söyleyebiliriz. Bu bölüm adeta Raymond A. Moody'nin *The Light Beyond* adlı kitabının özeti gibidir. Oysa bu alanda batıda yapılan bolca çalışma vardır, bunlardan yeterince faydalanılmamıştır.

Sonuç olarak ölüm sonrası yaşam da Tanrının varlığı gibi bilimin konusu olmaktan ziyade bir iman meselesidir fakat böyle bir durum, bu inancın bilim dışı olduğunu değil, bilim ötesi bir mahiyet taşıdığını gösterir. Konuyu deneysel dayanaklara dayandırmak için yapılan çalışmalar, ölüm sonrası yaşamın varlığına da yokluğuna da çekilebilir. Nitekim bu deneyimi yaşayan bazı ateistler ölümden sonra bir yaşam olduğunu kabul

etmekten ziyade olayı farklı bir şekilde yorumlamaktadırlar. Fakat bu YÖD'ün teistler tarafından bir dayanak olarak kullanılmasına engel değildir. Nihayetinde yapılan çalışma Türkiye'de yapılacak aynı konudaki çalışmalar için iyi bir giriş kitabıdır. Konuyu daha ayrıntılı olarak çalışmak isteyenlere yardımcı olacağına inanıyoruz.

Tamer Yıldırım

Valilikten İmparatorluğa Gazneliler, Devlet ve Saray Teşkilatı

Hanefî Palabıyık

Araştırma Yayınları, Ankara 2002, 263 sayfa.

963-1186 yılları arasında İran, Afganistan ve Hindistan topraklarında hüküm süren Gazneliler, ilk müslüman Türk devletlerinden olması hasebiyle tarihimiz açısından büyük önem taşımaktadır. Özellikle daha sonra kurulan Türk devletlerinin teşkilâtını etkilemesi sebebiyle Türk devletlerinin müesseselerinin ve idârî yapılarının anlaşılması açısından incelenmeye değerdir. Ancak bütün önemine rağmen Gaznelilerin tarihi ülkemizde çok ayrıntılı olarak çalışılmamıştır. Bunun en önemli sebebi Gazneli tarihiyle ilgili kaynakların azlığı ve özellikle teşkilât tarihinden ziyâde siyâsî tarihi kaydetmeleridir. Bu alandaki en önemli çalışmalar C.E. Bosworth'un *The Ghaznavids* (Edinburgh 1963) ve *The Later Ghaznavids* (Edinburgh 1977) adlı eserleri ve konuyla ilgili makaleleri ile E. Merçil'in *Gazneliler Devleti Tarihi*'dir (Ankara 1989). Bunların dışında İlk Müslüman Türk Devletleri adıyla daha çok üniversite öğrencileri için yayınlanmış eserlerde Gazneliler, Karahanlılarla birlikte önemli bir yer tutar.

Hanefî Palabıyık'ın 1996 yılında tamamladığı doktora tezinin gözden geçirilerek yayınlanan *Valilikten İmparatorluğa Gazneliler –Devlet ve Saray Teşkilatı–* adlı eser Güller Nuhoğlu'nun *Beyhaki Tarihi'ne Göre Gaznelilerde Devlet Teşkilatı ve Kültür* adlı doktora tezinden sonra bu alandaki ilk çalışmalardan olması sebebiyle önem arz etmektedir.

Eser, bir giriş, üç bölüm, sonuç, bibliyografya ve indeks'ten oluşmaktadır. Girişte konuyla ilgili kaynaklar ve araştırmalar ile Gaznelilerin menşei ve siyâsî tarihi ile Gazneliler döneminde İslâm Dünyası kısaca anlatılmaktadır. Birinci bölümde Gazneli Devleti'nin yapısı, ikinci bölümde hükümdar ve hükümdarlık ile son bölümde saray görevlileri incelenmektedir.